ОСВІТА ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ – РЕФОРМУВАННЯ ТРИВАЄ

Наукова доповідь на слуханнях у Комітеті Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій «Реформування спеціальних закладів освіти України та стан впровадження інклюзивної освіти: проблеми і шляхи вирішення» 19 лютого 2020 р., м. Київ, Україна

<https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-1-3-1>

КРЕМЕНЬ Василь Григорович

доктор філософських наук, професор, дійсний член (академік) НАН України і НАПН України, президент Національної академії педагогічних наук України, м. Київ, Україна

Анотація. У доповіді охарактеризовано позитивні зрушення у галузі освіти дітей з особливими потребами, що відбуваються у контексті її реформування. Увага акцентується на принципово важливому аспекті такого реформування – поступі інклюзивного навчання. Наголошується на значущості та необхідності наукового супроводу цього процесу, важливості розроблення теоретично обґрунтованих інноваційних технологій та їх експериментальній апробації, необхідності відповідного навчально-методичного забезпечення. Наводяться конкретні показники і результати діяльності в цьому контексті вчених Національної академії педагогічних наук України. Йдеться, зокрема, про визначення концептуальних засад і розроблення на цій основі відповідного навчально-методичного забезпечення інклюзивних і спеціальних закладів освіти для всіх категорій осіб з особливими освітніми потребами, зокрема з інвалідністю. Це навчальні та корекційно-розвивальні програми, підручники і посібники, критерії оцінювання навчальних досягнень, особистісно орієнтовані технології роботи для педагогів і батьків таких дітей та ін. Зазначається, що вся продукція має гриф МОН України і стовідсотково впроваджена в практику. Водночас окреслено коло наявних у галузі проблем, що потребують нагального розв'язання, зокрема на основі компетентнісного підходу. Акцентується, що вчені НАПН України готові і надалі брати активну участь у вирішенні цих питань, при цьому важлива подальша тісна співпраця управлінців, науковців і практиків.

Ключові слова: інклюзивна освіта; спеціальні освітні заклади; особливі освітні потреби; жестова мова; науково-методичне забезпечення.

Приєднавшись до основних міжнародних договорів у сфері прав людини (Декларації ООН про права людини, Конвенції ООН про права інвалідів, про права дитини та ін.), Україна взяла на себе зобов'язання із дотримання загальнолюдських прав, зокрема, щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими потребами. У цій галузі держава має забезпечити доступність якісної освіти відповідного рівня дітям із особли-

вими потребами з урахуванням здібностей, можливостей, бажань та інтересів кожного, фактично втілюючи при цьому принцип дитиноцентризму і компетентнісний підхід.

У рамках теми слухань слід зазначити, що Національна академія педагогічних наук України, зокрема Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка, провели істотну роботу:

Перше. Розроблено та впроваджено в практику нове покоління навчальних (150 назв) і корекційних (78 назв) програм, критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів із особливими освітніми потребами, що суттєво оновило зміст освіти і дало змогу відстежувати розвиток таких школярів і моніторити рівень засвоєння ними знань, планувати відповідну роботу, у т.ч., в умовах сім'ї.

Друге. Визначено теоретико-методологічні й методичні засади жестової мови та окреслені шляхи подальшого її вивчення не лише як засобу комунікації нечуючих та їхнього навчання, а й як навчальної дисципліни. Саме завдяки цим розробкам українську жестову мову вперше введено до навчального плану закладів, де здобувають освіту особи з порушеннями слуху, як окрему дисципліну і засіб навчання.

Третє. Підготовлено серію методичних посібників (близько 20 назв) для батьків і фахівців, які виховують дитину з особливими потребами.

Четверте. Розроблено Типовий перелік спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей із особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних групах закладів дошкільної освіти (затверджено наказом МОН України від 1 квітня 2019 р. № 423).

П'яте. На постійній основі, проводяться безкоштовні консультації родин, які мають або планують всиновити дітей із особливими освітніми потребами.

Дослідження вчених змінюють стереотипи в розумінні проблем навчання і виховання дітей із особливими потребами, зумовлюють необхідність переходу від концентрації уваги на порушеннях особистості (медична модель) до акцентування на особливостях і можливостях розвитку (соціальна модель).

Фото: <https://www.facebook.com/kom.osvita.nauka/>

Фото: <https://www.facebook.com/kom.osvita.nauka/>

Надзвичайно важливим напрямом діяльності наукових установ НАПН України є науково-методичне забезпечення впровадження інклюзивного навчання (пункт 49 Плану заходів). Серед зробленого:

Перше. Підготовлено та поширено в початковій школі узагальнені матеріали щодо специфіки розвитку дітей із особливими освітніми потребами в умовах інклюзії.

Друге. Розроблено низку спеціальних методик роботи з дітьми з дитячим церебральним паралічем (ДЦП), розладами аутистичного спектра (РАС), затримкою психічного розвитку (ЗПР), порушеннями інтелектуального розвитку, тяжкими порушеннями мовлення тощо.

Третє. Розроблено методики діагностування (визначення рівня розвитку) дітей окремих категорій, реабілітаційно-оздоровчу програму з комплексної фізичної реабілітації, яка з успіхом використовується у закладах із інклюзивним навчанням.

Четверте. Розроблено навчальні курси та відповідні навчально-методичні матеріали для педагогічних університетів та інститутів підвищення кваліфікації, які здійснюють підготовку й перепідготовку педагогів до роботи з дітьми з

Фото: <https://www.facebook.com/kom.osvita.nauka/>

Фото: <https://www.facebook.com/grishinanardep/>

особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного середовища, де закладено формат системних знань у новій інклюзивній парадигмі на основі практик передових країн світу та сучасної наукової термінології.

Усі ці методичні матеріали, навчальні курси схвалені чи мають гриф МОН України.

Також за підтримки МОН України ГО «Смарт освіта» і EdEra створено [онлайн-курс «Робота вчителя початкових класів із дітьми з особливими освітніми потребами»](#). За допомогою цього курсу вчителі початкових класів можуть у режимі онлайн опанувати теоретичні знання та практичні вміння для роботи в інклюзивному класі.

Серед нерозв'язаних проблем відзначу такі:

- необхідність раннього виявлення та корекційного впливу на дітей із особливими потребами (упровадження так званої переддодаткової освіти);
- уведення в практику соціально-педагогічного патронату, що забезпечив би взаємодію освітніх закладів, сім'ї і суспільства в навчанні дітей із особливими освітніми потребами;
- створення відповідних умов для осіб із особливими освітніми потребами при незалежному оцінюванні (сурдопереклад, рельєфно-крапковий шрифт тощо);
- забезпечення організаційних умов здобуття особами з особливими потребами професійної та вищої освіти;
- нестача фахівців-практиків у закладах, де здійснюється інклюзивне навчання, і необхідність перепідготовки й підвищення їхньої кваліфікації;
- недостатня поширеність сімейних форм виховання – усиновлення, опіки/піклування, прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, а також максимально наближених до сімейних (наприклад, малих групових будинків);

- відсутність у територіальних громадах мультидисциплінарних послуг та/або програм, що базуються на індивідуальному оцінюванні потреб дітей та їхніх сімей;

- нерозвиненість сімейного консультування і програм підвищення батьківської компетентності тощо.

У розв'язанні цих та інших проблем Національна академія педагогічних наук України та її наукові установи готові й надалі брати активну участь.

І останнє. Цікавими виявилися результати проведення психолого-педагогічної діагностики учнів 1-10 класів Київської спеціальної школи-інтернату № 26. Зокрема встановлено, що 2/3 дітей за об'єктивними показниками можуть навчатися в умовах інклюзії, але 1/3 потребує навчання у спеціальних закладах освіти. Хочу зазначити, що є окремі категорії дітей із особливими освітніми потребами, які через свої психофізичні особливості мають перебувати в умовах інтернатних закладів або спеціальних навчальних закладів. Тому у відповідь на дискусію наголошую, що всі трансформації мають відбуватися на основі принципу дитиноцентризму, тобто орієнтації на здібності, можливості, бажання й умови життя дітей.

Щодо інституційних змін у навчанні та впровадженні інклюзії зазначу, що інклюзія – це стрижень змін у навчанні дітей з особливими потребами. Але для дітей, які не можуть навчатися разом з іншими, потрібно створити найбільш оптимальні умови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Кремень, В.Г. (2015). Проблеми якості української освіти в контексті сучасних цивілізаційних змін. *Європейські педагогічні студії*, (5-6), 12-22. http://nbuv.gov.ua/UJRN/epc_2015_5-6_4
- Кремень, В. (2006, 23 червня). Якісна освіта: вимоги XXI століття. *Дзеркало тижня*. https://dt.ua/EDUCATION/yakisna_osvita_vimogi_hhi_stolittya.html
- Засенко, В.В., Прохоренко, Л.І. (2019). Освіта «особливих» дітей: стратегія розвитку. *Рідна школа*, (3-4), 48-52. <https://lib.iitta.gov.ua/718099>
- Kremen, V.H. (Ed.). (2017). *National Report on the State and Prospects of Education Development in Ukraine*. National Academy of Educational Sciences of Ukraine. Kyiv: Pedahohichna dumka. <https://lib.iitta.gov.ua/706242/>
- Zasenko, V., Prokhorenko, L. (2018). Educational development priorities for people with special needs in Ukraine. *Education: Modern Discourses*, (1), 161-166. <https://doi.org/10.32405/2617-3107-2018-1-15>

EDUCATION OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS – REFORMING IN PROGRESS

*Scientific Report at the Hearings in the Verkhovna Rada of Ukraine Committee on Education, Science and Innovations
“Reforming Special Education Institutions of Ukraine and the State of Inclusive Education Implementation:
Problems and Solutions”, February 19, 2020, Kyiv, Ukraine*

Vasyl Kremen

*DSc in Philosophy, Professor, Full Member (Academician) of NAS of Ukraine and NAES of Ukraine,
President, National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine*

Abstract. *The report briefly describes the positive developments in reforming the education of children with special educational needs. The main accent is made on a fundamentally important aspect of such reforming – inclusive education. Special attention is given to importance and necessity of scientific support of this process, the importance of development of the theoretically grounded and experimentally tested innovative technologies, appropriate educational and methodological support. The specific indicators and results of activity of the scientists of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine are given. Among these results are the conceptual framework of inclusive and special education and the development of appropriate methodology and educational content for all categories of children with special educational needs, including those who have different forms of developmental disabilities. These are educational and developmental programs, textbooks and manuals, criteria for evaluating educational achievement, personality-oriented technologies for educators and parents of such children etc. All products are approved by the Ministry of Education and Science of Ukraine and are fully implemented in practice. At the same time, the article outlines the range of problems in the field that need urgent solutions and, in particular, based on a competence approach. It is emphasized that the Academy's scientists are ready to continue active participation in solving these problems, and it is important to continue the close cooperation of managers, scientists and practitioners.*

Keywords: *children with special educational needs; reforming; inclusive education; competence approach.*

Дата публікації: 24 лютого 2020 р.